

Leg med skrift og sprog, lær med leg

Forældre og pædagoger kan støtte og stimulere små børns læseleg og lyst til at legeskrive. Læsning med ordkort, højtlesning, hvor der tales om fortællingen, og leg med rim og remser giver gode oplevelser og styrker børnene i deres sproglige og intellektuelle tilegnelse.

AF HELLE BYLANDER

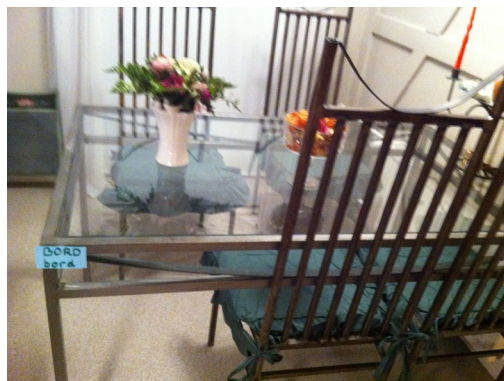
Allerede i 1916 skrev den danske sprogforsker Otto Jespersen¹ om, hvordan børn tilegner sig sprogets grammatik og lydsystem gennem iagttagelse, analysering og gentagelser.

Dengang havde forskningen endnu ikke vist, hvilken støtte skriftsproget er for barnets tilegnelse af sprog, men i dag er Ragnhild Söderberghs forskning om barnets tidlige *skriftsprog* tilegnelse velkendt i Norden. I *Læse, skrive, tale - Barnet erobrer sproget* beskriver hun for eksempel, hvordan små børn med stor glæde leger med ordkort, og hvordan de kobler ordene sammen med forskellige oplevelser, som de kender i forvejen.

Ordkort derhjemme

Nogle forældre vælger at hænge ordkort op rundt om i deres hjem, så barnet opdager, at alle genstande har et ord i både tale og skrift, som de så kan tale sammen om. Det kan for eksempel være et kort, hvor der står **sofa** over sofaen. På en dør står der **dør** og så videre.

Eksempel på hjemmelavet ordkort på spisebordet, hvor der står "bord" med både store og små bogstaver. Foto: Helle Bylander

"Sofa" boede bare inde i hovedet

Bibi i 1. klasse oplevede stor succes en dag, hvor klasselæreren spurgte, om der var nogen, der kunne skrive sofa oppe på tavlen. Bibi rakte hånden op og fik stor ros, da hun fint skrev det helt rigtigt på tavlen. Da hun fik fri fra skole, var hun så lykkelig, at hun løb hele vejen hjem for at fortælle om sin succesoplevelse. Moderen tænkte straks på ordkortene, som de havde taget ned fra væggene, da Bibi begyndte i børnehaveklasse. Hun spurgte derfor: "Hvorfra vidste du, hvordan man staver til sofa?" Bibi tænkte sig om og svarede så, mens hun pegede på sit hoved: "Det boede bare derinde". Ordkortet har sandsynligvis været med til at støtte pigens hukommelse og dermed hendes skriftsprogstilegnelse.

I legeskrivning er der ikke noget, der hedder rigtigt eller forkert

Når barnet begynder at skrive, vil det ofte være med legeskrivning; kruseduller, som efterhånden ligner bogstaver og ord. Successivt sætter børnene selv ordene sammen til sætninger og meninger, hvor også læseretningen opdages.

Ved denne "opdagende skrivning" er der ikke noget, der hedder rigtigt eller forkert. Det er børneskrivning - ikke voksenskrivning. Her skal børnene have mulighed for at "skrible", hvad de vil, og hvordan de vil. Så må deres tekster "oversættes", hvis de voksne skal kunne læse dem².

På samme måde som når barnet afprøver reglerne i talesproget og modtager positiv respons, har det brug for voksenstøtte ved dets afprøvning af skriftsproget. Hvis et barn for eksempel beder om at få "et stykke alaurk", så retter mor eller far det kun indirekte ved at sige: "Værsgo, her er et stykke agurk", så barnet bliver støttet i at finde den rette udtale. Samme fremgangsmåde bruges ved legeskrivning, hvor barnet også har brug for, at mor, far eller en anden voksen støtter undervejs.

Hvad står der her?

Barnet, som legeskriver, vil ofte gerne skrive sit eget navn først. Derefter følger navne på nære familiemedlemmer og bedste venner hurtigt efter. Så kommer ord på yndlingslegetøj som traktor, tog, bamse og lignende. Det er ikke usædvanligt, at barnet beder om hjælp til at skrive ordene, derfor er det vigtigt, at der er en vis enighed mellem far og mor om det.

Lærke på to et halvt år har skrevet hus.

Emil på fire år har skrevet mor.

Det er kulturen i det enkelte hjem, der afgør, hvor mange tilbud om leg med bogstaver barnet får. Et barn på knap fire år med ældre søskende, der er glade for deres skole, vil ofte lege med bogstaver og skrivning hjemme. Hvis børn oplever tekst- og billedrige miljøer, for eksempel med børnenes egne billeder og fotos på væggene og let adgang til bøger, computer eller iPad både derhjemme og i vuggestuen og børnehaven, får de mulighed for at vælge - og bliver stimuleret til læse- og skriveaktiviteter flere gange om ugen - måske hver dag.

Alle børn og forældre - og børn og pædagoger - bør dele glæden ved oplevelser med tegninger, billeder, ord, bogstaver, fortællinger og historier med hinanden.

Alexander, fire år, tegner og legeskriver på iPad.

Mange familier har tradition for at skrive til hinanden ved højtider og fødselsdage, for eksempel gækkebreve ved påske og fødselsdagskort, når der skal ønskes tillykke. Forældrene kan gøre ekstra ud af børnenes produkter for eksempel ved at bede dem tegne fine kort, som kan gives eller sendes til familiemedlemmer. Man kan også sende hilsener via e-mail sammen med børnene.

Lad der være skrive- og læseaktiviteter i børnenes leg både ved opfordring og med ideer, men også ved altid at have bøger, papir, skriveredskaber og it-værktøj tilgængelige i børnehøjde.

Opsøg fælles oplevelser, som kan stimulere til at tegne, skrive og tale

Vær også opmærksom på læsearrangementer i lokalmiljøet for de alleryngste. Man kan sagtens forestille sig flere skrive- og læsearrangementer ikke kun på bibliotekerne, men for eksempel også i forbindelse med en børnehavegruppens besøg på mødres, fædres eller bedsteforældres arbejdspladser. Det vil for mange børn og voksne være en oplevelse at sidde på mælkekasser på et mejeri og høre en historie om, hvordan man laver ost, eller hos bilforhandleren og høre historier om biler, på avisens lokalredaktion og på trykkeriet og høre og se, hvordan man skriver og laver en avis. Selv om bogen eller teksten på iPad'en er den samme hjemme og i børnehaven og børnehaveklassen, er barnets oplevelse helt anderledes. Sammenhængen og samtalen vil være anderledes, og det kan give ekstra lyst til at skrive og tegne om oplevelsen på papir. De forskellige domæner giver ekstra liv til tekstens ord - og til det, der står mellem linjerne.

Det er vigtigt at huske, at tilegnelse af skriftsprogets koder altid skal ske på børnenes præmisser. Men lysten til oplevelser med ord må gerne stimuleres gennem invitationer fra de voksne omkring børnene.

Gå på jagt efter bogstaver og ord sammen

Barnet suger indtryk, oplevelser og viden til sig som en svamp fra de voksne omkring sig. Derfor er voksnes måder at bruge tale- og skriftsprog på afgørende for barnets muligheder. Hvis barnet ikke ser særlig megen skrift i dagligdagen, kan man ikke forvente, at det selv får lyst til at skrive. Og hvis der ikke er mange samtaler, kan man heller ikke forvente, at barnet får et stort ordforråd.

Barnet kan selvfølgelig også lære via mere direkte metoder, og netop ved de tidlige skriftsprogsforudsætninger er det en rigtig god idé at lege med mere målrettede aktiviteter.

Man kan for eksempel lege "Gå på bogstavjagt", når man går på indkøb. Giv barnet et stykke papir med dets forbogstav på, og så gælder det om at finde varer i butikken. Martin oplever uden tvivl stor undren og glæde ved at finde M i både mel og mælk. Denne detektivleg er afprøvet af mange forældre med stor succes.

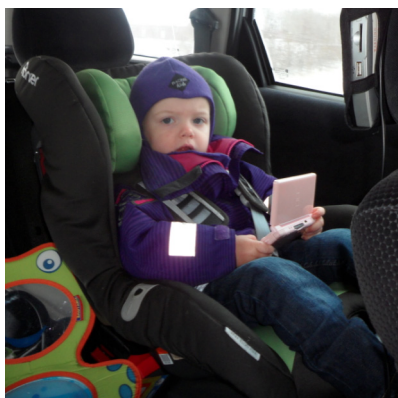
Hjemmefra kan man også sammen have skrevet ordkort med nogle af de ting, man skal købe. Barnet vil "læse" og huske både **havregryn** og **mælk** på de kort, han eller hun har med for at huske netop de indkøb. Og glæden er stor, når man sammen konstaterer, at der står det samme på ordkortet som på havregryns pakken og mælkekartonen.

Andre ideer til lege kan man finde i henholdsvis *Sprog og leg* (to til ni år) og *Lille SOL* (nul til tre år), som rummer en række indsamlede sproglege til inspiration. Se også de mange ideer til lege med ordkort i Kjeld Kjertmann og Thorkild Thejsens artikel *Læs med børn, fra de er helt små* her på folkeskolen.dk

Oplevelser med ordkort kan sætte meget i gang

Kun fantasien sætter grænsen for, hvilke skriftsprogslege der kan inddrages i dagligdagen. Lege kan målrettes og tilpasses, så de er gode til børn i forskellige aldre hvor som helst og når som helst.

Klara på to år med sin Nintendo i bilen.

Pædagoger i både vuggestuer, børnehaver og børnehaveklasser arbejder med elementer fra metoden Emergent Literacy, som anvender dialogisk læsning, højtlesning og fortælling for at sætte fokus på ordforråd og grammatik. Ligesom de praktiserer skrivning eller skribling i børnehøjde.

Ordkort anvendes også i både vuggestue- og børnehaveregi for at gøre skriftsproget tydeligt i hverdagen. Ved et besøg i en vuggestue³ oplevede jeg, at en toårig dreng trak mig med sig. Han pegede på et ordkort, der hang ved siden af et ur, og da jeg anerkendende nikkede, sagde han: „ur“. Derefter trak han mig med hen til radiatoren og viste, at der også her var et ordkort. Jeg tøvede, men han var udmærket klar over, at det ord kunne han ikke sige, så det måtte jeg sige højt, og det gjorde jeg. Vi fortsatte den videre sightseeing rundt i vuggestuen. Jeg er ikke i tvivl om, at drengen her er blevet opmærksom på nye ord for genstande i sin verden ved hjælp af ordkortene, også selvom han ikke kunne sige alle ordene endnu.

Ordkort er en mulighed, som mange børn holder af, og de kan give samvær mellem børn og voksne, hvor der kan peges, spørges og gentages, som kan give gode oplevelser og læring - og sætte tanker i gang.

En gave for livet – en gave, der vokser

Dialogisk læsning betyder, at den voksne stiller spørgsmål og engagerer børnene under læsningen, så de bliver udfordret på en anden måde, end hvor de kun lytter og ser på billeder undervejs⁴.

Se også artiklen *Sådan kan du læse sammen med barnet* af Caroline Sehested her på folkeskolen.dk, hvor hun giver gode råd om dialogisk læsning og kommer med forslag til gode højtlysningsbøger. Dialogisk læsning og leg med ordkort gør det muligt for børn at bruge dagligdagsprog som indgangsvinkel til at udvide og bruge deres ordforråd, fordi aktiviteterne udvikler børns mere abstrakte anvendelser af sproget. Det betyder, at de forstår mere, og det vil selvfølgelig være en fordel for deres senere skolegang.

Ord rimer på bord, læse rimer på næse

Leg med rim og remser er en rigtig god idé, især fordi det hjælper børn til at blive opmærksomme på, hvordan ordene i det talte sprog lyder. Det er dog ikke nok, at børnene lærer rim og remser udenad - ”Anders And er en mand” og ”Tante Tove tog toget til teselskab”. Børnene skal efterhånden også selv finde ord, der rimer, og få remsen til at lyde sjovt.

Hos de yngste børn kan man i begyndelsen lade dem støtte sig til noget, de kan se. Peg for eksempel på din næse og spørg barnet: „Kan du rime på læse?“ Eller peg på håret og spørg: „Kan du rime på lår?“ At rime på et enkelt ord kan hjælpe de børn på vej, som synes, at lange rim er svære og kedelige. Derefter bliver de lange rim ofte lidt morsommere og lettere at give sig i kast med⁵.

Det kan også være en god idé at opfordre børn til at rime og klappe stavelser, før de begynder i skole. Det kan være en sjov oplevelse at klappe au-to-værn på køreturen med mor og far.

Får foræret fordele

Forældrenes opmærksomhed på lege med skrift- og talesprog er et værdifuldt bidrag til barnets liv. Det er at give en gave, der kan holde og vokse hele livet. At lytte til og tale med barnet, læse historier og indgå i dialogisk læsning og synge er med til at skabe et stærkt sprogligt fundament. Hver gang du hjælper et barn med at udvide sproget ved sammen at sætte ord på handlinger og forklare ord og oplevelser, giver du barnet en uvurderlig gave.

Sproget er vigtigt for barnets identitetsdannelse, sprog kan kombinere adskilte verdener, oplevelser og erfaringer. Mange forældre og børn er ikke sammen mange timer hver dag, derfor må de timer, hvor de er sammen, indeholde invitation til samtale.

Børn i familier, der har mange fælles oplevelser med tale- og skriftsprog, får foræret mange fordele, fordi de kan støtte sig til en bredere forståelse og hukommelse. Og fordi de får nemmere ved at kommunikere og tilegne sig ny viden.

Forældre er deres børns nærmeste sproglige eksperter, derfor er det vigtigt at prioritere dialog og at lege med tale- og skriftsprog. Samtaler, skrivning og dialogisk læsning styrker børnene i deres

3 Eksempel hentet fra: Månsson, Basse og Bylander (red.) (2010): *Håndbog for sprogvejledere*, Dansk Psykologisk Forlag. Kap. 25: Fra tale til skriftsprog.

4 Læs mere om dialogisk læsning på: www.sprogpakken.dk. Direkte link: <http://sprogpakken.dk/foraeldre/dialogisk.php>

5 Eksempel hentet fra: Månsson, Basse og Bylander (red.) (2010): *Håndbog for sprogvejledere*, Dansk Psykologisk Forlag. Kap. 25: Fra tale til skriftsprog.

sproglige og intellektuelle tilegnelse på vejen til læsningens og skrivningens verden. Sprog, læsning og skrivning beriger livet.

Når vuggestuen og børnehaven fortsætter denne udvikling, får alle disse fordele. Den sproglige udvikling fremmes, og evnen til at lære nyt styrkes - for alle.

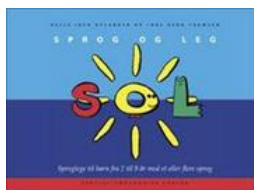
Her kan du læse mere om børns leg med skrift og sprog

Ragnild Söderbergh (2011):
*Læse, skrive, tale - BARNET
ERØBRER SPROGET.* Akademisk
Forlag.

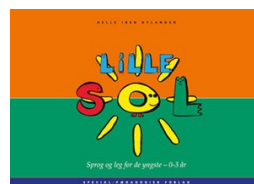
Børnesprogsforskeren, professor Ragnild Söderbergh, giver her et fascinerende indblik i den gren af international sprogforskning, som hun selv har været førende inden for med sine studier af små børns tidlige læse- og skriveudvikling. Hendes teorier og resultater har inspireret til det skriftpædagogiske arbejde i Öjaby förskola, som er et forbillede for mange i Skandinavien. Et helt centralt værk.

Bylander, Helle og Inge Benn
Thomsen (2008): *Sprog og
leg* (SOL-bogen). Special-
pædagogisk forlag.

Bogen indeholder over 100 sproglege og idéer til lege med fokus på de sproglige forudsætninger for læsning. Bogen kan anvendes som inspiration og igangsætter med både få og flere børn samlet. Der er legeforslag til børn i alderen to til ni år med et eller flere sprog. Hvert afsnit i bogen indledes med en kort introduktion til afsnittenes sproglige fokusområder.

Bylander, Helle (2011): *Lille
SOL - Sprog og leg for de
yngste - 0-3 år.* Special-
pædagogisk forlag.

Lille Sol - Sprog og leg for de yngste - 0-3 år er tænkt som en inspirationskilde til en lang række lege med sproglig fokus, som børn og voksne kan udvikle og videreudvikle i fællesskab. Bogen indeholder tip og idéer til sproglige aktiviteter i hverdagen og et kort afsnit om sprogets tilegnelse og betydning fra teori til gode råd.

Kjeld Kjertmann (2002): *Læse-
tilegnelse - ikke kun en sag
for skolen.* Alinea.

I denne bog har Kjertmann samlet essensen af forskningsresultater og skriftsprogspædagogiske anbefalinger i teori og praksis. Kan læses som en generel indføring i "tidlig" læsning og skrivning. Anbefales læsere, der ønsker at gå mere i dybden med emnet.

Jespersen, Otto (1916):
*Nutidssprog hos børn og
voxne*. Gyldendalske Bog-
handel.

Hvis man er sprog- og historisk interesseret, kan man med glæde læse Otto Jespersen. Han skrev også en bog til forældre i 1926, som hedder: *Børnesprog. En bog for forældre*. Gyldendal.

Eriksen Hagtvet, Bente (2004):
*Sprogstimulering - Tale og
skrift i førskolealderen*.
Alinea.

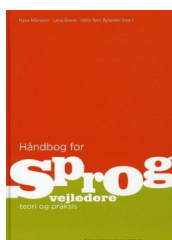
Den norske sprogforsker Bente Eriksen Hagtvet har fulgt en række førskolebørns sproglige udvikling - i tale og skrift - og studeret deres leg med det skriftlige medie. Hun beskriver sprogudviklingen og fremhæver sammenhængen mellem udviklingen af talt og skrevet sprog. Bogen giver hermed indsigt i de sproglige forudsætninger for at lære at læse og skrive. I denne bog kan hentes god inspiration til sprogstimulering.

Madsbjerg, Sigrød og Kirsten
Friis (red.) (under udgivelse
2012): *Skrivelyst i børne-
haven*. Kapitlet "Emergent
Literacy – lyst til skriftsprog på
barnets præmisser" af Helle By-
lander. Dansk Psykologisk Forlag.

Antologien vil indeholde eksempler fra praksis og forskningens bud på, hvad skrivelyst er, og hvordan man kan fremelske skrivelysten. Bogen viser forskningsforankringen, mangfoldigheden og det praksisnære med ideer til hverdagen.

Månsson, Basse og Helle By-
lander (red.) (2010): *Håndbog
for sprogvejledere*. Kapitel
25: Fra tale til skriftsprog. Dansk
Psykologisk Forlag.

En lang række danske fagpersoner med solid teoretisk viden og/eller praksiserfaring giver deres bidrag til denne bog, som er opdelt i tre dele med fokus på *Vejledning og pædagogisk planlægning i forhold til børns sprogudvikling*, *Børns sprogtilegnelse*, som omhandler emner lige fra sprogteori gennem tiden, forudsætninger for sprog - biologiske, psykologiske, sociale, anatomiske og fysiologiske - til tilegnelse af det danske sprog og af dansk som andetsprog. Sidste del handler om *Dokumentation og evaluering af børns sprog og pædagogisk praksis*.

Link

www.folkeskolen.dk

www.kjertmann.dk

www.legeskolen.dk

www.multidansk.dk

www.rimogremser.dk

www.sprogpakken.dk

Helle Bylander er master i sprogtilegnelse, uddannet pædagog og tale-, høre- og læselærer. Adjunkt ved pædagoguddannelsen på Professionshøjskolen UCC.

Tv-serien *Læsemagasinet* vises på dk4 og ligger permanent på videnomlaesning.dk og på folkeskolen.dk

folkeskolen.dk